

Jäätmete taaskasutus

1 Inimkonna poolt toodetava prügi hulk on ärevusttekitav. Ookeanis on nii suur hulk
2 jäätmeid, et 1000 miili kaugusel USA läänerannikust on vees rämpsulaik, mis ületab
3 kahekordselt Texase või Ukraina pindala (Weiss, 2006). See laik ei kao, kuna sisaldab
4 endas bioloogiliselt mittelagunevat plastikut. Teadlased oletavad, et polüetüleen, millest
5 on valmistatud plastikkotid, laguneb alles 500 aastaga. Ainuüksi USA-s võtavad inimesed
6 iga 5 sekundi jooksul kasutusse 60000 sellist kotti. Igal aastal tapab meie plastprügi üks
7 miljon merelindu, 100000 merekilpkonna, hülgeid, vaalasiid ja teisi meres elavaid
8 imetajaid (Weiss, 2006).

9 Meie jäätmed sisaldavad ka ohtlikke kemikaale ja ühendeid nagu plii ja elavhõbe, mis
10 võivad saastada õhku, maapinda ja vett. Reostus kahjustab ülimal määral taimkatet ja
11 loomi, sealhulgas inimesi.

12 **Tootjate jäätmekäitluse alase vastutuse suurendamine.**

13 Mõned tootjad on jäätmekäitlusega tegelenud juba kaua aega. Näiteks 1947. aastal villis
14 USA karastusjookide tööstus 100% oma toodangust klaaspudelitesse. Tarbijad maksid
15 jooke ostes esmalt pudeli eest nn panditasu, mille nad hiljem taarat tagastades tagasi said.
16 Tagastatud taara pesti seejärel puhtaks, täideti uuesti ning saadeti müüki. Ent 1970-ndatel
17 aastatel muutis alumiinium- ja plastpakendi kasutuselevõtt seda tootmisharu põhjalikult.
18 Tarbijale sai meelepäraseks see, et ta ei pidanud taarat tagastama ning tootjad hoidsid
19 kokku selle pealt, et ei pidanud tagastatud taaraga tegelema. Lisaks pääseti ka senisest

20 kohustusest pudeleid pesta ning nende seisukorda kontrollida. Nii muutus karastusjookide
21 taara äraviskamine tavaks (Kohaliku Iseseisvuse Instituut, 2002).

22 Äravisatud alumiiniumpurgid ja plastpudelid hakkasid keskkonnakaitsjates muret
23 tekitama, sest nad nägid maanteede ääri ja jõgede kaldaid täitumas selle bioloogiliselt
24 mittelaguneva prahiga. Nad juhtisid tähelepanu ka õhusaastele, mis kaasneb
25 metallpurkide ja plastpudelite tootmisega. Valitsusedki hakkasid ärevust tundma
26 karastusjookidetoöstuse poolt põhjustatud jäätmeprobleemi pärast. Tagajärjeks oli näiteks
27 see, et kui Rootsi ehitati 1980-ndatel aastatel alumiiniumpurkide tehas, ähvardas valitsus
28 tootmise keelustada juhul, kui tootja ei taga 75% toodangu tagasikorjamise pärast
29 kasutamist. Tootja täitis selle kohustuse, juurutades samasuguse pandimakse süsteemi
30 nagu varemkirjeldatud klaaspudelitegi puhul (Franklin, 1977).

31 Rootsi näitas eeskujus selles, kuidas valitsus võib muuta ettevõtjad vastutavaks nende
32 poolt toodetavate jäätmete eest mitte ainult tootmisprotsessis, mis hõlmab alumiiniumi
33 tooraine boksiidi kaevandamist, vaid ka äravisatud valmistoodangu osas. Niisuguse
34 poliitika eesmärgiks on anda tootjatele stiimul mõelda keskkonnatingimustele siis, kui
35 nad kavandavad uut toodangut ja valivad selle jaoks toorainet. Põhimõte seisneb selles, et
36 ettevõtted toodaksid vähem rämpsü ning saastaksid vähem keskkonda, kui nad on
37 kohustatud maksma nende "kõrvalsaaduste" eest.

38 **Alternatiivid ja vastuseis tootjate jäätmekäitluse alase vastutuse suurendamisele**
39 Mõned tootjad, sh karastusjookide valmistajad/pakendajad kasutavad korduvkasutatavat
40 toorainet vabatahtlikult, sest see aitab raha kokku hoida. Teised tootjad on jäätmete
41 korduvkasutuse kohustuse võtnud endale vabatahtlikult, kuna nad kas tahavad piirata
42 jäätmete teket või siis soovivad kasutada jäätmeid toorainena. Näiteks on Euroopa
43 paberitootjad ja paberi taaskasutust korraldavad firmad 2002. aastal üheskoos sõnastanud
44 *Euroopa paberi taaskasutuse deklaratsiooni* (European Declaration on Paper Recycling -
45 EDPR). 2005. aastaks oldi EDPR mõjul võetud edukalt taaskasutusse 56% Euroopas
46 toodetud paberist ja papist, lisaks moodustati taaskasutuse jälgimiseks spetsiaalne

47 komitee. EDPR edu on innustanud püstitama isegi kõrgemaid eesmärke. Nimelt tahetakse
48 aastaks 2010 jõuda Euroopas 66% paberi ja papi taaskasutuseeni.

49 Teised tootmisharud on mures, kuna arvavad, et jäätmete taaskasutuse kulud võivad
50 halvata nende äri. Arvutitootjad peavad näiteks palkama lisatööjõudu, kes demonteeriks
51 vanu arvuteid. See on aeganõudev töö. Ainuüksi ühe liitiumpatarei arvuti küljest
52 lahtivõtmisel võib olla vajalik lahti keerata üle 30 kruvi (Chabrow, 2005). On selge, et
53 oma toodangu taaskasutamise nõue on sellistele tootjatele ebatõhus ja kallis. Seetõttu
54 arvavad mõned inimesed, et on ebaõige nõuda tootjatelt nende poolt toodetu taaskasutust
55 ilma seda neile kuidagi kompenseerimata.

56 Mõned kiirelt areneva elektroonikatööstuse jäätmete ehk nn e-rämpsu kohustusliku
57 taaskasutuse vastased teevad ettepanekuid panna selle valdkonna jäätmete taaskasutuse
58 kohustus tarbijatele. Üheks viisiks oleks "*taastusmaksu süsteem*". Näiteks kui Kalifornias
59 ostab tarbija televiisori, sülearvuti või arvutimonitori, siis maksab ta 6 kuni 10 dollarit
60 spetsiaalset taastusmaksu. Sellest maksust toetatakse jäätmete taaskasutajaid. Tarbijad
61 peavad oma vana elektroonikaseadme ära visates viima lihtsalt taaskasutuskeskusesse
62 (Foley & Lardner, 2007). Niisugune poliitika läheb toodete jaemüüjatele sellegipoolest
63 palju maksma. Jaemüüjad ei pea mitte üksnes oma kassaaparaate spetsiaalselt
64 programmeerima, et sellist elektroonikakaupade ostmisega kaasnevat jäätmemaksu
65 arvestada, vaid nad peavad need andmed lisaks ka kokku koguma ning vastavale
66 riigiasutusele edasi saatma (Hileman, 2006).

67 Need, kes arvavad, et tarbijad ei peaks maksma kinni jäätmete taaskasutust, on
68 "*taastusmaksu süsteemi*" vastu. Loomulikult on ka arvamusi, et kui jäätmekäitlus tarbib
69 rohkem energiat ja muid ressursse kui uue toote kasutamine, siis on jäätmekäitlus
70 keskkonnale isegi kahjulik. Nii on näiteks roheline klaasi taaskasutamine kallim ja selle
71 sulatamisel vabanevate kahjulike koostisainete tõttu keskkonnale ohtlikum kui liivast uue
72 klaasi tootmine. Poliitikateadlase Michael Mungeri järgi on "roheline klaasi käsitlemine
73 jäätmena keskkonna suhtes vastutustunnet nõudev mõtteviis".

74 **Kohustusliku laiendatud tootjavastutuse toetajad**

75 2002. aastal võeti Euroopa Liidus vastu *Elektriliste ja elektrooniliste jäätmete* (Waste
76 Electrical and Electronic Equipment - WEEE) seadus, mis kohustab tootjaid elektroonilisi
77 tooteid nende kasutusaja lõpul tagasi võtma. Paljud inimesed on sellise kohustuse vastu,
78 öeldes et nõ saastajate sundimine oma tegevuse eest pigem maksma on parim viis
79 mõjutada neid mõtlema eeskätt sellele, kuidas vastavat toodangut luua. Mõned inimesed
80 väidavad, et arvutitootjad võiksid oma toodangut tagasi võttes teenida kasumit, kuna see
81 sisaldab väärtuslikke metalle nagu kuld ja hõbe ning vask. Kõik riigid ei kohusta
82 seejuures oma tootjaid WEEE nõudeid ühtviisi järgima. Selle asemel lasevad nad
83 tootjatel ise otsustada, kuidas neil oleks kõige parem WEEE nõudeid täita. Näiteks
84 kehtestab Leedu valitsus igal aastal e-jäätmete tagasivõtmise kohustusliku määra ning kui
85 tootjad selle saavutavad, ongi nad WEEE nõuded täitnud (Sander jt, 2007).

86 2003. aastal võttis Euroopa Liit vastu veel ühe seaduse. See on *Teatud ohtlike jäätmete*
87 *vähendamise seadus* (Reduction of the Use of Certain Hazardous Substances – RoHS).
88 See seadus seab piirmäärad mürgiste ainete kasutamisele elektrooniliste seadmete
89 valmistamisel. RoHS toetajad väidavad, et selliste ohtlike ainete nagu plii, elavhõbeda ja
90 kaadmiumi kasutamisest loobumine tootmises on looduskeskkonnale hea. See muudab ka
91 jäätmete käitlemise edaspidi ohutumaks. Veelgi enam - RoHS lubab vähendada e-
92 jäätmeid ülemaailmses ulatuses. Kui Hiina, Jaapani ja USA *hi-tech* kompaniid tahavad
93 jätkuvalt oma toodangut Euroopas müüa, peavad nad hakkama RoHS nõudeid järgima.
94 Kuna tootjate jaoks pole praktiline ega tasuv valmistada osa oma toodangust RoHS
95 nõutetele vastavana ja osa mittevastavana, siis muutuvadki Euroopa Liidu ettekirjutused
96 ülemaailmseteks (Isaacs ja Grossman, 2006).

97 USA-s on mitmed linnad ja osariigis hakanud juurutama Euroopa omadele sarnaseid
98 taaskasutust reguleerivaid seadusi. Seda ka seetõttu, et sobivad föderaalseadused USA-s
99 puuduvad. Need, kes pooldavad föderaalsete loomist, väidavad, et osariikide
100 seadused on sageli üksteisega vastuolus ning tootjatel on nende kõikidega keeruline
101 arvestada. “Näiteks peab tootja ühes osariigis lisama toote hinnale “*taastusmaksu*
102 *süsteemi*” kohase maksu, kuid teises osariigis võib seesama tootja olla kohustatud oma

103 toodangut tagasi võtma ning maksuma selle taaskasutusse suunamise eest” (Stephenson in
104 Chabrow, 2005). Kuna puudub jäätmete taaskasutuse ühtlustatud kord, siis on USA-s ka
105 keeruline jälgida, mis juhtub e-jäätmetega peale nende kokkukogumist.

106 USA riiklike andmebüroode arvates jõuab “50 - 80% USA-s taaskasutamiseks kokku
107 kogutud e-jäätmetest lõpuks Aiasse ning Aafrikasse” (Hileman, 2006). Kui need
108 jäätmed kord juba seal on, siis võib neid näha vedelemas teede ääres ja jõgede kallastel,
109 või põletatakse neid tuleriitadel, nagu on juhtunud Nigeerias. Kuna on teada, et jäätmete
110 ebaõige hoiustamine ning demonteerimine on inimestele ohtlik, siis on
111 elektroonikaseadmete kontrollimatu eksport vastuvõetamatu.

112 USA ei ole ainus riik, kust saadetakse e-jäätmeid Hiinasse, Indiasse, Pakistani, Senegali,
113 Keeniasse ja Tansaaniasse. Kuigi ka Euroopa ettevõtete jaoks on ära visatud elektroonilise
114 aparatuuri saatmine arengumaadesse ebaseaduslik tegevus, ei testi vastavad ametkonnad
115 otsekuu kaubavahetuse korras väljaveetavate seadmete kasutuskõlblikkust piisavalt.
116 Mõnede inimeste arvates on lahenduseks vaid nõue, et tootjad vähendaks mürgiste ainete
117 ja materjalide kasutamist elektrooniliste seadmete valmistamisel, mille poole püüdleb
118 RoHS (*Teatud ohtlike jäätmete vähendamise seadus*).

119 Vaatamata sellele, kas inimesed pooldavad seadusi, mis panevad tootjatele vastutuse oma
120 äraviskamisele kuuluva toodangu eest, või on neile vastu, “on tootjate, ametnike, tarbijate
121 ja mittetulundusühingute seas üldine arusaam, et e-jäätmed ei tohiks sattuda lihtsalt
122 prügimäele või Aiasse ja Aafrikasse” (Hileman, 2006).